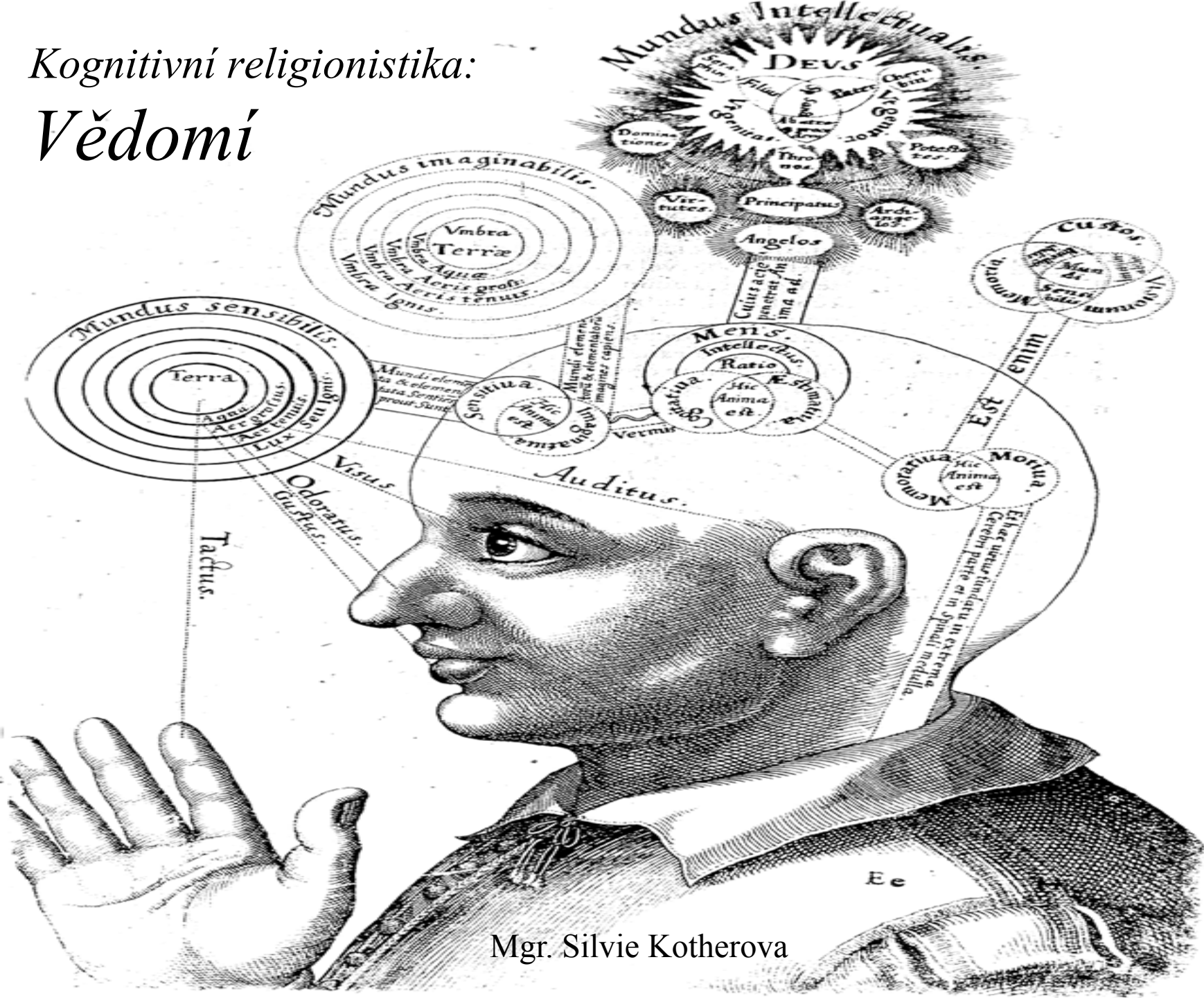

Kognitivní religionistika:
Vědomí

Mgr. Silvie Kotherova

Historické studium vědomé zkušenosti

- Dlouholetá tradice sahající až do starověkého Řecka a Asie
- Počátky moderního studia okolo roku 1800 (William James)
- Počátek 20.stol. - fyzikalismus - všechny lidské aktivity musí být vysvětlitelné fyzickými mozkovými procesy nebo fyzickými stimuly a odpověďmi na tyto stimuly (I.P. Pavlov + behavioristé)
- Vědomí jako tabu - kategorie sui generis
- Vědomí - výzkum vědomých a nevědomých událostí

Pojem vědomí

- Odlišný od jiných vědeckých konceptů
- Ustálená ucelená psychologická doména, kterou je těžké nahlížet jako proměnlivou a nelze ji i podrobovat srovnávací metodě
- Naturalistický přístup- nahlížení vědomí jako proměnlivého+jeho problematizování

Co je vědomí?

- Nejočividnějším a nejtajuplnějším rysem naší mysli
- Jakákoliv naše aktivita spojená se subjektivním prožíváním
- Vědecká společnost se zatím neshodla na tom, co bychom vlastně pod pojmem vědomí měli chápat
- V českém jazyce má vícero úskalí:
 - bdělost, jejímž opakem je spánek
 - „být si vědom smyslové činnosti“ (vidím a vím, že vidím)
 - sebeuvědomování neboli jáství

Co je vědomí?

- **Z medicínského hlediska** - stavy vědomí: bdění, spánek a stav kómatu.
- **Psychoanalytická tradice** - vymezují především nevědomé procesy
- **Kognitivní věda** - další aspekty vědomí, důraz na sebereflexi, uvědomění, subjektivitu

Tři základní významy slova vědomí:

- **Vědomí jako stav bdělosti** (*waking state, wakefulness*)
 - vědomí jako kontinuum-bdělý stav, fyziologická změna
 - spánek, patologická změna – kóma
- **Vědomí jako zkušenost** (*experience*) - obsahem zkušenosti od jednoho okamžiku k dalšímu. Zahrnuje i subjektivní rozměr zkušenosti (*qualia*).
- **Vědomí jako osobní psychika** (*mind*) - vše, čemu věříme a v co doufáme, čeho se bojíme, co zamýšlíme, po čem toužíme, atd.

Problém kválií (qualia)

- Subjektivní rozměr zkušenosti, neboli kvalitativní stavy sebeuvědomování, prožitky, které si uvědomujeme
- Atributy vědomí: pocity, emoce, vnímání, nálada, atd. = kvália
- Poukazují na úskalí spojená s vědomou a nevědomou činností vědomí.
- Problematicčnost jejich sdělitelnosti (ano/ne)

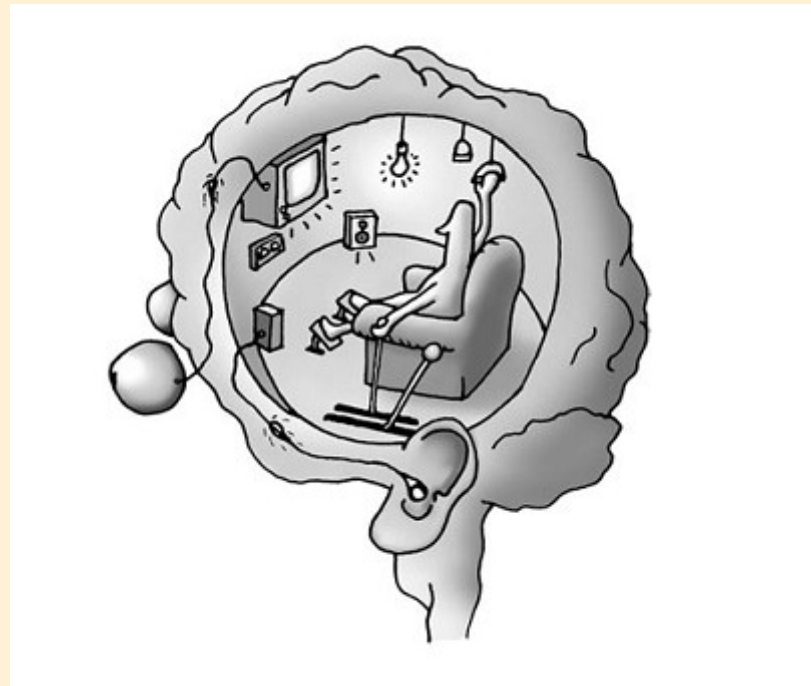

Kvália a vědomí

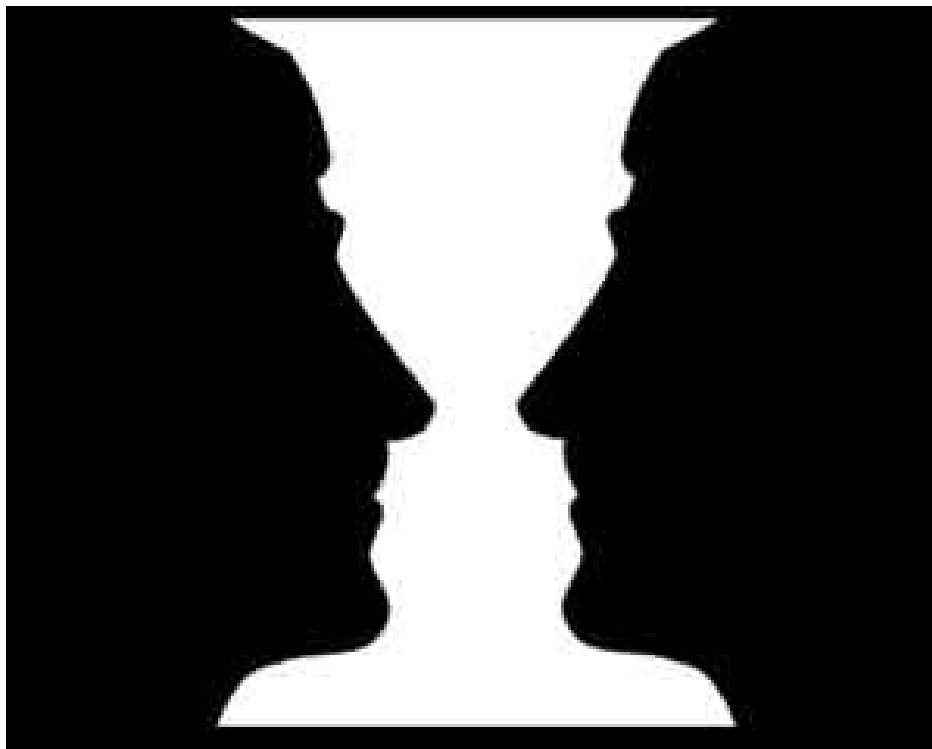
- „*Mysl má dvě části - dvě já-velké já, které odpovídá nevědomému kontrolnímu počítači a druhé prchavé já, které můžeme nazvat vědomou myslí, která je částečně tvořena kváliemi a něčím co je zapnuto každé ráno.*“

A.G. Cairns - Smith

- Výzkum funkcí mozku ukázal, že mentální aktivity vedené kváliemi (vysoce vědomé) a aktivity nevědomé (bez kválií) operují odlišným způsobem.

Sdělitelnost kválií?

Sdělitelnost kválií?

„Explanatory gap“-psychofyzický problém

- Joseph Levin- uvedl termín „explanatory gap“
- Jedná se o trhlinu mezi subjektivní výpovědí (*first-person perspective*) a jejím vědeckým uchopením (*third-person perspective*)
- Problematika introspekce-jakým způsobem můžeme propojit fyzikální jevy, které se odehrávají v mozku k mentálním projevům dostupným pouze na subjektivní úrovni.
- Snaha překonat tento problém-různé přístupy (Dennet, Varela, Chalmers atd.)

David Chalmers - „hard and easy problems“

*I'm conscious:
he's just a zombie*

David Chalmers - „hard and easy problems“

- **Vědomí** - řada heterogenních fenoménů, žádají vysvětlení, avšak některé z nich lze vysvětlit snadněji než jiné.
- **„Snadné problémy“**- týkají se neurálních mechanismů vědomí řešitelné pomocí standardních metod kognitivních věd, (komputační vědy nebo neurovědy)
 - schopnost rozlišovat, kategorizovat
 - rozdíl mezi bděním a spánkem
 - schopnost systému vztahovat se na své vnitřní stavy,
- **„Těžké“ problémy“**- odolávají metodologiím exaktních věd, na něj nevztahuje funkcionalistické vysvětlení. “explanační trhlina“
- **Řešení**- nalezení nějaké speciální ingredience (sui generis), která by tuto záhadu vyřešila (jiní autoři potřeba jen lepší metodologie)

F.Varela - naturalizující neurofenomenologie

Francisco Varela

*We're naive about
consciousness, like
people before Galileo
looking at the sky*

F. Varela - naturalizující neurofenomenologie

- Usiloval o přemostění „explanační propasti“ začleněním perspektivy první osoby do experimentu.
- Metodologicky **reflexivní výzkum prožitku**
- **Embodiment** - zkušenost se odehrává jako neustálé prolínání prožívané a objektivní dimenze těla.
 - Mysl zde rozhodně není duchem ve stroji, ale spíše je chápána jako prožívaná dimenze živého těla, které není pouze fyzikálním obalem, ale spíše interreagujícím prvkem v rámci součinnosti linie „prostředí-tělo-prožitek“.
- Z toho vyplývá, že ona „trhlina“ dle V. neexistuje, a je pouhým metodologickým konstruktem.

F. Varela - naturalizující neurofenomenologie

- Nelze dělat vědu pouze ve třetí osobě, nezbytný výzkum v první osobě
- **Všímavá reflexe** (fenomenologický trénink) - zkušenost se sama proměňuje, zjemňuje a dokonce odhaluje i vlastní hlubší vrstvy, jichž klasickou „post reflexí“ nedojdeme.
- Poznávání zde už není dáno vnějším pozorovatelem, nýbrž systémem pozorování samotným.
- „Ukázněný popis“ z perspektivy první osoby - nedílnou součástí hodnocení neurobiologických hypotéz!

Daniel Dennett - heterofenomenologie

*You have to give
up your intuitions
about consciousness*

Daniel Dennett

- heterofenomenologie

- Proti kváliím jako kategorii sui generis:
 - „I když mentální události nejsou vědeckými daty, neznamená to ještě, že by nemohly být vědecky studovány. Černé díry nebo geny rovněž nejsou součástí vědeckých dat, a přes to o nich máme uspokojivé vědecké teorie.“ (Dennett 1991).
- Zdůrazňoval metodu třetí osoby
- Rozdíl mezi sebepoznáváním a poznáváním druhých viděl spíše jako kvantitativní než kvalitativní
- „Velká iluze“- naše zkušenost se principiálně liší od toho, jaká se nám zdá být.(můžeme i ve vlastních introspektivních výpovědích)

Daniel Dennett

- heterofenomenologie

Metoda:

- Heterofenomenolog je co do „pravdivosti“ subjektivních obsahů neutrální (fikce/pravda)
- Výpovědím subjektů se chová jako k textu, který je potřeba analyzovat a interpretovat.
- Tyto výpovědi podléhají confirmaci a falzifikaci na základě dostupného důkazového materiálu

